

DERLEME

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA KENTSEL GELİŞME VE YÖNETİM PARADİGMALARINDA YAŞANAN DÖNÜŞÜM ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

H. Tarık ŞENGÜL*

I. Giriş

Devlet ve kent ilişkisinin yakın tarihine gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin deneyimlerini bir araya getirerek bakmak, deneyimler arasındaki önemli farklılaşmalar nedeniyle, oldukça sorunludur¹. Ancak karşılaştırmalı bir değerlendirmenin önemli yararları da vardır. Farklılaşma ve benzeşme noktalarının tespit edilmesi özellikle gelişmiş ülkelerde uygulanan kentsel politikalara ayak uydurmaya zorlanan azgelişmiş ülkeler açısından önemlidir. Aynı zamanda tüm farklılaşmalara karşın, aşağıda da göstereceğimiz gibi, önemli benzeşme noktalarının da olduğunu tespit etmek de kendi başına önemlidir.

Gerek gelişmiş gerekse de azgelişmiş ülkelerde, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde kentsel gelişme ve yerel yönetim yapılarına ilişkin dikkate değer dönüşümler yaşanmıştır. Bu çerçevede üç paradigmanın ortaya çıktığı gözlenmektedir.

i) İkinci Dünya savaşından 1970'li yılların sonlarına kadar süren birinci dönem, kentsel gelişmenin devlet etrafında tanımlandığı bir dönem olarak belirginlik kazanmaktadır.

ii) 1980'lerde başlayıp 1990'lı yılların ortalarına kadar süren dönemi piyasa merkezli kentsel gelişme dönemi olarak adlandırılabilir.

iii) 1990'lı yılların ortalarından başlayıp halen süren dönem ise, gerek piyasa gerekse de devlet merkezli gelişmenin yetersizliklerinden yola çıkarak, bu süreçte devlet ve piyasa yanında yerel toplulukları da dahil etmeyi hedefleyen yönetim dönemi olarak tespit edilebilir.

İzleyen üç bölümde söz konusu üç dönemi sırasıyla ele alacağız. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, gerek gelişmiş ülkeler gerekse de azgelişmiş ülkeler için yapacağımız değerlendirmeler belli bir ülke deneyimine referans vermekten çok genel eğilimleri yansıtmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle her döneme ilişkin değerlendirmemiz de birer ideal tipi temsil etmektedir.

II. Devlet Merkezli Kentsel Gelişme Paradigması

İkinci Dünya Savaşı izleyen yıllarda gelişmiş ülkelerde Keynesci birikim stratejileri hakim hale gelirken, azgelişmiş ülkelerde ithal ikameci sanayileşme modelleri ağırlık kazanmıştır. Bu stratejilerin önemli farkları yanında, ortak özellikleri devletin birikim sürecindeki merkezi rolüdür. İki deneyim arasındaki en önemli fark ise, gelişmiş ülkelerde

*Doç. Dr., ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Üyesi

devletin aşırı birikimin yarattığı sermayeyi yönlendirme rolünü üstlenişi karşısında, az gelişmiş ülke devletlerinin gelişmeyi sınırlı bir sermaye birikimi ile gerçekleştirme sorunu ile karşı karşıya kalmalarıdır.

Bu durum devlet ve kent arasındaki ilişkinin de oldukça farklı biçimlerde gelişmesine yol açmıştır. Aşırı birikim, yukarıda da değindiğimiz gibi, gelişmiş ülkelerde üretimi içeren birinci çevrimden, doğrudan üretken olmayan ikinci çevrime, ki kentsel yatırımlar bunun önemli bir parçasını oluşturmaktadır, kaynak aktarımına olanak tanımıştır (Harvey 1985)². Geniş ölçekli refah devleti uygulamaları bu aşırı birikimin ikinci çevrime aktarılması ile mümkün olabilmektedir. Kuşkusuz kentsel alanlar bu tür bir aktarımın ve de refah devleti uygulamalarının merkezinde yer almıştır. Bu çerçevede, bu tür bir kurguyla sınırlanmak gerekmesede, bu dönemde kentleri özgün kılan, birlikte tüketimin örgütlendiği alanlar olmalarıdır. Eğitim, sağlık, konut, ulaşım ve benzer alanlarda yapılan yatırımlar kentsel alanların bu hizmetler etrafında tanımlanmasının da en önemli nedeni olmuştur³.

Öte yandan az gelişmiş ülkelerde durum oldukça farklıdır. Sermaye birikiminin yetersizliğinin getirdiği sınırlama, gelişmeci devleti kentsel alanlara yapılan yatırımları olabildiğince sınırlamaya itmiştir. Kaynakların öncelikli olarak sanayileşmeye yönlendirilmesi, kentsel altyapı ve birlikte tüketime ayrılan kaynakların oldukça sınırlı kalmasına yol açmıştır. Ancak paradoksal bir durum olarak aynı dönem, bu ülkelerde kentlerin kırsal kökenli göçü en yoğun yaşadığı dönem olmuştur. Bunun anlamı, kentsel altyapı ve hizmetler konusunda aşırı bir talebin oluşmasıdır. Ancak, yukarıda sözünü ettiğimiz yapısal sınırlama, belli dönemler hariç, devletlerin bu taleplere duyarsızlığı ile sonuçlanmıştır. Diğer bir anlatımla, kentleşme sürecinde ortaya çıkan talepler karşılanmayarak, bu sürecin gerektirdiği çözümlerin bulunması yerel toplulukların inisiyatifine bırakılmıştır. Gecekondu, enformel sektör ve benzeri türden oluşumlar yerel topluluk temelli çözümler olarak ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, yerel devletin meşruiyet ve toplumsal kontrole yönelik işlevlerinin yerine getirilmesinde de, gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasında ciddi farklar ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ülkelerin bir çoğunda, polis ve güvenlik hizmetlerinin önemli bir kısmı yerel devletin elindedir. Bu türden zor ve kontrol aygıtlarının yanında meşruiyetin rıza yoluyla elde edilmesine yönelik eğitim ve benzeri hizmetler de yerel yönetimlerin kontrolindedir. Bu anlamda sosyal kontrol işlevleri yerel devletin sorumluluğuna bırakılmıştır.

Öte yandan, az gelişmiş ülkelerin çoğunda bu işlevler merkezi yönetimin elindedir. Diğer bir anlatımla, merkezi yönetimin yerel düzeydeki doğrudan uzantılarının yerine getirilmektedir. Ancak bu ülke kentlerinde daha yapısal bir sorun, yukarıda da söz ettiğimiz gibi, devletin kente müdahalesinin sınırlılığının kendisinin bir meşruiyet sorunu yaratmasıdır. Ancak çoğu durumda, devletin kentsel alanlara yetersiz müdahalesinin bir krize

dönüşmesini önleyen bazı tampon mekanizmalar ortaya çıkmıştır. İşgal edilen gecekondulara verilen mülkiyet hakları bu tür bir tampon mekanizmanın iyi bir örneğini oluşturmaktadır. Kentsel düzeyde ortaya çıkan patronaj ilişkileri de kent yoksullarının siyasal sisteme dahil edilebilmesine olanak sağlayarak benzer bir işlevi yerine getirmiştir.

Kısaca özetlemek gerekirse, İkinci Dünya Savaşı sonrası kentsel gelişimin merkezinde emek gücünün yeniden üretimi vardır. Gelişmiş ülkelerde bu sürecin organizasyonu refah devleti tarafından yapılırken, az gelişmiş ülkelerde bu işlev devletin kentsel alana sınırlı girişi nedeniyle büyük ölçüde yerel toplulukların kendisine kalmıştır.

Yukarıda özetlediğimiz müdahale anlayışları çerçevesinde, yerel devletin bu süreçte nasıl bir rol üstlendiği, daha genel olarak da, devletin kendi iç örgütlenmesinin nasıl etkilendiği sorusu gündeme gelmektedir. Gelişmiş ülkelerde devletin kentsel alana yoğun müdahalesi yerel devletin de güçlenmesi anlamına gelmiştir. Eğitim, sağlık, konut ve benzeri hizmetlerin gerçekleştirilmesi kentsel düzeyde kapsamlı bir yerel devlet örgütlenmesini zorunlu kılmıştır. Diğer bir anlatımla, söz konusu dönemde yerel devlet refah devletinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Ancak bir çok yazar bu türden bir ekonomik önemin siyasal alana aktarılmadığını ve yerel devletin siyasal olarak merkezi otoritenin gölgesinde kaldığına dikkat çekmektedir (Cockburn, 1977; Cochrane, 1993).

Aynı dönemde az gelişmiş ülkelerde bu ilişki çok daha farklı bir çerçevede gelişmiştir. Devletin kentsel alana sınırlı müdahalesi, yerel düzeyde devletin gelişmiş ülkelere benzer biçimde gelişmesine olanak vermemiş, bu durum yerel yönetimlerin ekonomik anlamda güçsüz kalması ile sonuçlanmıştır. Ancak bu çelişkiler yaratan bir stratejidir. Daha önce de değindiğimiz gibi, az gelişmiş ülkelerin çoğunda, söz konusu dönem hızlı bir kentleşme dönemi olmuş, bu durum güçsüz yerel yönetimler üzerindeki baskıyı daha da artırmıştır. Kent yoksullarının yerel yönetimler üzerinde yarattığı baskı, bir çok durumda yerel yönetimlerle merkezi yönetimler arasında dikkate değer gerilim ve çelişkilere yol açmıştır. Bu çelişkilerin de etkisiyle, yerel yönetimler ekonomik olarak olmasa bile siyasal olarak önemli aktörler haline gelmişlerdir.

Yukarıda özetlediğimiz müdahale ve yönetsel örgütlenme biçimlerinin ne tür temsiliyet biçimleri ile örtüştüğü sorusu da ilginç bazı sonuçlara götürmektedir. Gelişmiş ülkelere ilişkin genel kanı, en azından Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında, söz konusu ülkelerde yerel düzeyde katılım mekanizmalarının gelişmiş olduğu yönündedir. Ancak bu ülkelerde yapılan değerlendirmeler tersi yöndedir. Her ne kadar Saunders yerel düzeyin çoğulculuğa açık olduğunu öne sürüyorsa da, bir çoğu için refah devleti döneminde asli katılım biçimi korporatisttir (Goodwin ve Painter, 1996).

Az gelişmiş ülkelerde ise tersi bir durum söz konusudur. Kentsel hizmetleri sağlamada devletin gösterdiği duyarsızlık, özellikle kent yoksullarının siyasal süreçlere aktif katılımını teşvik etmiştir. Bu kesim bir yandan kendi olanakları ile kentsel sorunlarını çözmeye yönelirken, diğer yandan da devletin ayırdığı sınırlı kaynaklardan olabildiğince pay alabilmek için kurumsal düzeyde de katılım sağlamaya özen göstermiştir. Bu tür bir katılımın demokratik olup olmadığı kuşkusuz tartışmaya açıktır⁴. Ancak, burada dikkat çekmek istediğimiz olgu, az gelişmiş ülke kentlerinde kent yoksullarının yoğun bir katılım isteği gösterip, bunun mekanizmalarını ya yarattıkları ya da mevcut kanalları manipüle ederek kullandıklarıdır (Roberts, 1995). Bu nedenle, Türkiye gibi ülkelerde katılım yetersizliği sorunundan çok katılımın içeriği ve hedeflerine yönelik bir sorun söz konusudur. Katılımın boyutuna bakıldığında ise, gelişmiş ülkelerden daha katılımcı bir siyasal yapılanmanın olduğu söylenebilir.

Özetlemek gerekirse, İkinci Dünya savaşından 1970'li yılların sonuna kadar uzanan dönemde, gerek gelişmiş gerekse de az gelişmiş ülkelerde, kentsel gelişmenin merkezinde emeğin yeniden üretimi sorunu vardır. Gelişmiş ülkelerde bu süreç devletin yoğun müdahalesi ile şekillenirken, az gelişmiş ülkelerde bu sürecin asli aktörü yerel topluluklar olmuştur.

III. Piyasa Merkezli Kentsel Gelişme Paradigması

Gelişmiş ülke kentleri ile az gelişmiş ülke kentlerini ortak kılan bir başka nokta 1980 sonrası yaşadıkları dönüşümdür. Bu iki grup kent için de emeğin yeniden üretimini ön plana çıkaran devlet merkezli kentleşme deneyimleri, Keynesci ve ithal ikameci gelişme stratejilerinin 1970'li yıllarda içine düştüğü bunalım ve bunun sonucunda hakim hale gelen neo-liberal politikalarla birlikte geri plana itilmiş ve sermayenin desteklenmesine yönelik politikalar öne çıkarılmaya başlanmıştır.

Gelişmiş ülkelerde devletin içine girdiği mali kriz, az gelişmiş ülkelerde ise izlenen ithal ikameci politikaların tıkanışı giderek artan ve merkezden çevreye, IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların aracılığı ile yayılan neo-liberal politikaların uygulanmasına yol açmıştır. Ancak neo-liberal politikaların bir önceki dönemle ayrıştığı nokta sadece devlet merkezli gelişme stratejilerinin ya da sosyal devlet uygulamalarının sona ermesi değildir. Aynı zamanda sermaye birikim süreçlerinin coğrafyası da dikkate değer biçimde değişmeye başlamıştır. Ulus devletlerin bu süreçte oynadıkları rol marjinalleşmemekle birlikte, üretimin örgütlenmesinde ve sermayenin dolaşımında küreselleşmenin giderek güçlenen bir olgu haline geldiği açıktır. Neo-liberal politikaların ve küreselleşme sürecinin gerek gelişmiş gerekse de az gelişmiş kentler üzerindeki etkisi dramatikdir. Bu çerçevede kentlerde devletin üstlendiği rollerde de benzer dramatiklikte değişiklikler olmuştur. Bu değişiklikleri aşağıda devlet stratejilerinin üç ögesi etrafında tartışacağız.

Gelişmiş ülkelerin kentleşme deneyimi ve yerel devletin yaşadığı bu dönüşüm Keynesci kentten post-Keynesci kente geçiş olarak değerlendirilirken, yerel devletin de post-Fordist bir yapılanmaya yönelmek zorunda bırakıldığı öne sürülmektedir (Harvey, 1989; Mayer, 1994; Storker, 2000)⁵. Gelişmekte olan ülkelerde de benzer eğilimler, yukarıdan aşağıya bir dayatmanın sonucu olarak, ortaya çıkmakla birlikte, bu sürecin aynı yoğunluk ve biçimde yaşandığını söyleyebilmek zordur.

Devletin kentsel alana müdahalesine ilişkin olarak iki temel politika değişikliğinin ön plana çıktığı gözlenmektedir. Birinci değişim kentsel hizmetlerin sağlanmasından devletin hızla çekilmesidir. Eğitim, sağlık, ulaşım ve benzeri türden hizmetlerin sağlanmasından devlet dereceli olarak çekilirken, çekilmediği alanlarda da hizmetin sağlanmasını ihale ve benzeri yöntemlerle özel sektöre bırakmıştır. Bu yönelim bir anlamda refah devletinin çözülüşünün kentsel düzlemdeki boyutudur. Benzer biçimde yerel devlet özellikle çalışan kesimlere yönelik kira ve işsizlik yardımı gibi uygulamalardan da dereceli olarak uzaklaşmıştır. Kent mekanına ilişkin düzenlemeler de giderek gevşekleştirilmiş, planlama kurumları güçlerini önemli ölçüde yitirmiştir.

Birlikte tüketim, kentleri özgün kılan faktör olmaktan çıkarken, kentler ekonomik gelişmenin odakları haline gelmektedir. Sermayenin hareketliliği ve ulus devletlerin bu alanlarda daha az müdahaleci hale gelmeleri, yerel girişimcilerin liderliğinde, yerel birimlerin kendisini aktive etmeye başlamış, yerel birimler uluslararası mekansal işbölümünde kendilerine daha iyi bir konum elde etmeye yönelik olarak birbirleriyle yarışmaya itilmiş, dünya kentleri hiyerarşisi olarak adlandırılan yapılanma içinde kentler kendilerine olabildiğince avantajlı bir yer elde etmeye yönelik olarak stratejiler izlemeye başlamışlardır (Sassen, 1991). Yarışan yerellikler olarak tanımlanan bu oluşum içinde yerel devlet ekonomik büyümeye yönelik koalisyonların oluşturulmasına ve stratejilerin belirlenmesine yönelik yerel düzeyde oluşan bu yeni eğilimin merkezinde yer almaya yönelmiştir (Mayer, 1994). Diğer bir anlatımla, gelişmiş ülkelerde yerel yönetimler emeğin yeniden üretiminde üstlendikleri rolleri ikinci plana iterken, sermayenin desteklenmesine yönelik bir müdahale anlayışına yönelmişlerdir.

Gelişmiş ülke kentleri için özetlediğimiz bu eğilimler büyük ölçüde az gelişmiş ülke kentleri için de geçerlidir. Devlet, merkezi ve yerel yönetim düzeylerinde, birlikte tüketim alanından özelleştirme ve benzeri politikalarla çekilirken, yine gelişmiş ülkelerdekine benzer biçimde sermaye merkezli politikalara yöneldiği gözlenmektedir. Sermaye birikim süreçlerini uzun süre belirleyen gelişmecî ideoloji ve stratejilerin sona ermesi, daha önce birinci çevrime yönlendirilen kaynakların ikinci çevrimlere aktarılmasına da olanak sağlamıştır. Kamu sektörünün elinde biriken kaynaklar özellikle daha önceki dönemde ihmal edilmiş bulunan kentsel altyapısının iyileştirmesine yönelik yatırımlara yönlendirilmiştir.

Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bu ülkelerde yaşanan dönüşüm kendi içsel dinamiklerinden çok, Dünya Bankası ve benzeri uluslararası kuruluşların dayatmalarından kaynaklanmaktadır (Güler, 1999). Bu nedenle de, ortaya çıkan çelişkiler gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında çok daha derindir. Hali hazırda yetersiz olan birlikte tüketimin daha da geri plana itilmesi, bu ülkelerde özellikle bu tür hizmetlerden yararlanan kent yoksullarının durumunu daha da kötüleştirmiştir (Roberts, 1995). Sermayeye yönelik kentsel politikalar ise, endüstriyel büyümeyi hedefleyen sermayenin sınırlılığı nedeniyle Batı'dakine benzer bir yerel yarışmacılık yerine zaten mevcut olan rant merkezli bir kentsel gelişme anlayışını güçlendirmiştir.

Yerel devlet sermayeyi desteklemeye yönelik politikalara yönelirken, kent yönetimi anlayışı da önemli bir değişime uğramaktadır. Bu tür bir değişimin 1980'li yıllarda kent yönetimlerindeki karşılığı kamu-özel işbirliği olarak kendisini göstermektedir. Bu değişimin gerisinde kent yönetiminin artık devletin ötesinde bir boyut kazandığı vurgusu vardır. Geçmişte olduğu gibi devlet kurumlarının bu tür bir sorumluluğu tek başlarına yerine getirmeleri mümkün değildir. Yerel aktörlerin desteğini almayan bir yönetim anlayışının kenti temsil edebilmesi mümkün görülmemektedir. Artık yapılması gereken devletin kendi yapılanmasını özel sektöre açması ve işbirliği içinde yerel kalkınmayı sağlamasıdır. Bu tür bir yönelimin yerel devlet açısından en önemli sonucu, yönetim olgusunun kurumsal yapısının geçmişteki belirgin çizgilerle tanımlanmışlığını yitirmesidir. Kamu ile özel arasındaki ayrışmanın büyük ölçüde çöktüğü bir dönemde, yönetimin kurumsal yapısı da belirginliğini yitirmekte, kurumsal sınırları daha az belirgin yönetim yapıları ortaya çıkmaktadır. Böylece kent yönetimi bir yandan daha geniş bir içerik kazanıp, devlet örgütlenmesinin dışına taşarken, bir yandan da enformel ve esnek bir yapı kazanmaktadır.

Özetlemek gerekirse, 1980 sonrası dönem hem gelişmiş ülkelerde hem de azgelişmiş ülkelerde, kentlerin hızlı dönüşümüne şahit olmuştur. Bu dönüşümün en önemli özelliği emeğin yeniden üretiminin önceliğini yitirmesi, buna karşın sermayenin desteklenmesine yönelik politikaların ön plana çıkması olmuştur. Bu süreç içinde kentlerin yönetimi de sınırları belli olan yerel devletin sorumluluğunun dışına taşarak, sermayenin de içinde aktif biçimde yer aldığı koalisyonların sorumluluğuna girmeye başlamıştır (Şengül, 2000). Bununla birlikte, tersi yöndeki bir söylemin varlığına karşın, kentlerde yerel toplulukların temsiliyeti sınırlı kalmış, bunun gerçekleştiği durumda ise, katılımın çerçevesi, daha yaşanılır kentler yaratmaktan çok, daha fazla rant elde etme kaygıları tarafından belirlenmiştir.

Yukarıda yaptığımız tartışma 1980'li yılların başından itibaren gerek gelişmiş ülkelerde gerekse Türkiye gibi çevre ülkelerde hem ekonomik hem de siyasal düzlemde önemli değişimlerin yaşandığını ve bu değişimlerin yerel devlet

açısından da dikkate değer yansımalarının olduğunu gösterdi. Daha makro düzeydeki değişimler bağlamında kentsel düzeyde iki temel değişimden söz etmek mümkün görünmektedir. Birincisi, yerel yönetimlerin emeğin yeniden üretimi işlevini giderek ikinci plana iterken sermayenin yeniden üretimini ve bu çerçevede ortaya çıkabilecek çelişki ve gerilimleri önlemeye yönelik olarak da toplumsal kontrol işlevlerini ön plana çıkartmalarıdır. Bu değişimle paralel görünen bir ikinci değişim ise yerel devletin daha üst (ve bazılarına göre daha alt ölçeklerle) ilişkisinde ortaya çıkan paradigmatik değişimdir. Daha önceki dönemlerde ulus devlet içinde işlevsel bir iş bölümü içinde olan kentler ve yerel devletler modelinden, ulusal devletlerin geçmiştekine göre daha sınırlı müdahale ettiği (ve de destek sağladığı) yarışmacı bir kent ve yerel devlet modeline geçmiştir.

1980'li yıllarda neo-liberal politikalar çerçevesinde kentlerde ortaya çıkan dönüşümler kısa sürede önemli tepkilerin oluşmasına neden olmuş, bu politikaları uygulamaya koyan partiler iktidardan uzaklaştırılmışlardır. Ancak ortaya çıkan tepkiler neo-liberal politikaları dönüştürmek konusunda yetersiz kalmıştır. Bu tür bir eğilimin sonucunda, neo-liberalizmin temellerini sorgulamamakla birlikte, yerel toplulukları da bu süreçte sokmaya çalışan ve üçüncü yol yaklaşımı olarak adlandırılan yeni bir yaklaşım 1990'lı yılların başından itibaren hakim hale gelmeye başlamıştır. Bu yaklaşımın sunduğu çerçeve giderek Dünya Bankası ve benzeri çevrelerde de daha önceki dönemin yetersizliklerine bir yanıt olarak görülmeye başlanmış ve bu kurumların yaklaşımı içinde de yer almaya başlamıştır.

III: Devletin ve Piyasanın Kentlerinin Eleştirisi: Üçüncü Yol Yaklaşımı

Üçüncü yol yaklaşımı geçmiş deneyimlerin ışığında bu iki mantığın da kentleri yönlendirmede başarısız kaldığını, bu mantıklar çerçevesinde uygulanan politikaların yaşanılır kentler ve kenti ve geleceği konusunda söz söyleme hakkına sahip yerel topluluklar yaratmaktan çok, insanlı olmayan kentler ve yabancılaşmış topluluklar yarattığını öne sürmektedir (Giddens 1994).

Piyasa mekanizmasının gerek geçmişte gerekse de günümüzde yarattığı kentlerin sorunları üzerine önemli eleştiriler yapılmış, bu tür bir mantık etrafında şekillenen kentlerin ne derece ekonomik ve toplumsal eşitsizlik ve adaletsizliklerin mekanı olduğu, sağlık, eğitim, konut ve benzeri açılardan piyasanın sınıf farklarını kentlerde nasıl yeniden ürettiği ayrıntılı olarak gösterilmiştir (Thornley 1991, Cochrane 1993, Szlenyi 1984). Üçüncü yol yaklaşımı, piyasa mekanizmasının kentsel sorunları çözemeyeceği konusundaki sol eleştiriye katılıyor görünmektedir. Ancak daha yaşanılır kentlerin ve yerel toplulukların yaratılmasında devletin oynadığı rol konusunda da daha kuşkucu bir yaklaşımın bu çevrelerde hakim olduğu dikkat çekmektedir.

Bu kuşkuçuluğun arkasında devlet merkezli çözümlerin de, değişik bir çerçevede de olsa, sorunlu kentler yarattığı düşüncesi vardır. Devlet merkezli kentsel yapılanmaların iki farklı örneği söz konusudur. Birincisi, Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku'nun ortaya çıkardığı kentsel deneyim ve yapılarıdır. İkincisiyse, gelişmiş ülkelerde İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan refah devleti merkezli kentsel yapılanmadır. Sosyalist ülkelerin kentleşme deneyimine ilişkin yazın, bu ülkelerde kullanım değerini ön plana çıkartma düşüncesinin gerisinde nasıl toplumsal ve sınıfsal eşitsizliklerin yaratıldığını detaylı olarak göstermektedir (Szelenyi 1983). Sosyalist kentler de gelişmiş kapitalist ülke kentleri gibi, bir yandan toplumsal eşitsizliklerle nitelenir hale gelmiş, diğer yandan da katı devlet kontrolü altında demokratik ve katılımcı olmayan, yabancılaştırıcı bir yapıya bürünmüşlerdir (Scott 1998). Giddens bu ülkelerde devletin büyük ölçüde sivil toplumu yuttuğunu, bu durumun en belirgin sonucunun ise, sivil toplumun gelişkinliğini gösteren kamusal alanların ortadan kalkması olduğunu öne sürmektedir.

"...Açık kamusal alan ulusal ölçekte olduğu kadar yerel ölçekte de önemlidir ve demokratikleşme ile topluluk gelişimini doğrudan ilişkilendirmenin bir yoludur. Onsunz, toplulukların canlandırılması projeleri topluluğu daha geniş toplumdan ayırma riskini taşır ve yolsuzluğa içkin hale gelir. 'Kamu' burada fiziksel kamusal mekanı da içermektedir. Yerel toplulukların bozulması sadece genel bir tahribat tarafından temsil edilmez, aynı zamanda güvenli kamusal alanların- insanların kendilerini güvende hissettikleri caddeler, meydanlar, parklar ve diğer alanlar- ortadan kalkışı tarafından da gösterilir.

Devlet sivil toplumu yutabilir. Gelişkin bir kamusal alanın olmadığı ve günlük sosyalleşmenin büyük ölçüde evle sınırlandığı Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliğinin komünist ekonomilerinde -genellikle çok az restoran, kafe ve sosyal etkileşimin olabileceği mekan vardır- olan budur" (Giddens 1998:85).

Kısaca, geçmişteki sosyalist ülkelerde eşitlik adına kentlerin özgürleştirici ve sivil toplumu gelişkin kılan özellikleri olan kamusal alanlar ortadan kaldırılmış; daha da kötüsü ekonomik ve toplumsal eşitlik vaadi de yerine getirilememiştir.

Devlet merkezli kentsel gelişmenin başarısızlığı sadece sosyalist ülkelere özgü değildir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişmiş ülke kentleri de, farklı bir bağlam içinde ve belki görece biraz daha az olmak üzere, benzer problemleri yaşamışlardır. Kuşkusuz refah devleti ekonomik eşitsizliklerin azaltılmasına yönelik bir takım iyileştirmelere gitmiş ve bu alanda önemli de mesafeler alınmıştır. Ancak bunun önemli bir maliyeti olmuştur. Devlet, başta birey olmak üzere, sivil toplum alanını aşamalı olarak ele geçirmiş, sömürgeleştirmiş; özel alanla kamusal alan arasındaki sınırı ortadan kaldırmıştır. Bu

anlamda sosyalist ülkelerin deneyimi ile refah devleti kapitalizmi çerçevesinde yaşanan deneyim arasında, devletin sivil toplum alanını işgal eyleminde önemli benzerlikler kurulmaktadır⁶. Bu olumsuzlukların en çarpıcı şekilde yaşandığı yerlerse kentler olmuştur.

Kentsel düzeyde de devlet ve piyasanın yarattığı yaşam biçimini eleştiren ve onun ötesinde çözümler üretmeye çalışan bakış açıları son dönemde oldukça popüler hale gelmiştir. Bu yaklaşımın iyi bir özetini Young sunmaktadır:

"Kentler ve insanlar büyük sermayenin ve devlet bürokrasisinin hakimiyeti karşısında görece güçsüz konumdadır. Kent ve kasabalarda özelleştirilmiş karar verme süreçleri sömürü ve ezilmeyi yeniden üretmekte ve güçlendirmektedir. Bu durum, aynı zamanda, kent içinde ve kentler ve kasabalar arasında sömürüye, marjinalleştirmeye ve kültürel emperyalizme katkıda bulunan ayrışma ve dışlama süreçlerini güçlendirmektedir.

Bir çok demokrasi kuramcısı kent yaşamının bu hastalıklarına, insanların kendi yaşamları ve mahalleleri üzerinde yerel kontrollerinin olanaklı olduğu, adem-i merkezietçi özerk toplulukların yaratılmasına yönelik çağrılarla yanıt vermektedir" (Young 1990: 227).

Castells bu tür bir çağrının sol kesim içindeki en önemli temsilcilerinden birisidir. Benzer biçimde, gerek devlet gerek piyasa merkezli anlayışların ve davranışların, insanların kendi yaşamlarında söz haklarının olduğu kentleri yaratmakta başarısız kaldığını öne süren Castells için çözüm, kentlilerin kendi yaşamları üzerinde doğrudan kontrollerinin olduğu bir hareketlenmenin oluşturulabilmesinden geçmektedir. Bu ise, kentsel sosyal hareketlerdir (Castells 1983)⁷.

Kentsel bağlamda bu tür bir bakış açısının önemli temsilcilerinden olan Friedmann'a göre, kentin şekillenişini yönlendiren ve siyasal bir aktivite olan kent planlaması da önemli değişikliklere uğramaktadır;

"Ökültgil olarak adlandırdığım eski planlama devletin etkinlikleri ile sınırlı kalırken, yeni Ökült (Euclide) sonrası planlamanın böyle bir sınırı yoktur... Eski Ökültgil gelenek kentsel değişimin devlet tarafından dikkatli bir biçimde kontrol edildiği durağan bir dünya görüşüne uymaktadır... Plancılar, giderek artan biçimde, kendilerini özel projelerde yoğunlaşan sivil toplum kurumları için çalışır bulmaktadırlar. Hala master planlar üretilse bile, plancıların çoğu kentin tamamını gözetken kapsamlı ve tek gözlü bakış açısına sahip olma rolünü bıraktılar" (Friedman, 1988: 29-30).

Kısaca, üçüncü yol yaklaşımı devlet ve piyasa merkezli kurguların yarattığı kentin dışında üçüncü bir kent kurgusunun var olduğunu öngörmektedir. Bu noktada haklı olarak sorulması gereken soru üçüncü kentin ne

olduğudur. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bir çok eleştirmenin işaret ettiği üçüncü yol anlayışının kendisini tanımlamadaki belirsizliği kaçınılmaz olarak kente ilişkin projesinin ne olduğu konusunda da kendisini göstermektedir. Diğer bir anlatımla, üçüncü yol yaklaşımının üçüncü kent anlayışına ilişkin tutarlı bir çerçevenin sunulduğunu söyleyebilmek mümkün değildir⁸. Daha da ötesi, üçüncü yol yaklaşımın genel kurgusu büyük ölçüde kent merkezli olduğu için bu yaklaşımın kente ilişkin analizini genel bir değerlendirmesinden ayırmak mümkün değildir. Bu nedenle izleyen bölümde yapacağımız değerlendirme, olabildiğince kentsel boyuta vurgu yapmakla birlikte, çoğu durumda yaklaşımın genelini de gözönüne alacaktır.

III. I. Üçüncü Yolun Kent Sorununa Bakışı

Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi, üçüncü yol yaklaşımı gerek devlet sosyalizminin gerekse refah devleti uygulamalarının, devleti büyütüp, kendi başına bir güç haline getirirken, sivil toplumu bastırıp, zayıflattığını öne sürmektedir. Bu durum toplumsal yaşamı önemli ölçüde tehdit etmekte ve demokratik ideallerden uzaklaştırmaktadır. Bu nedenle sivil toplumun yenilenip güçlendirilmesi gerekmektedir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, Giddens'in yaklaşımı üçüncü yol önerilerine ilişkin tek yaklaşım değildir. Bu nedenle, izleyen bölümde önce üçüncü yol yaklaşımının diğer isimlerini kısaca değerlendirdikten sonra, Giddens'in yaklaşımını daha ayrıntılı olarak tartışacağız.

Aralarındaki bazı temel farklılıklara karşın⁹, üçüncü yol yaklaşımlarını ortak kılan bir boyut varsa, o da hemen hepsinde devlet merkezli bir toplumsal yaşam modelinden sivil toplum merkezli bir toplum kurgusuna doğru gözlenen kaymadır. Bu noktada üçüncü yol yaklaşımının temel aktörü ne devlet ne de piyasadır. Bu rol sivil toplum kuruluşlarına atfedilmiştir. Hirst (1994) "birlikel demokrasi" (associational democracy) yaklaşımını önermektedir. Birlikel demokrasi iki temel ilke üzerinde yükselmektedir. Birincisi işbirliği ve karşılıklılık ilkesi ile bütünleşmiş adem-i merkeziyetçi bir ekonominin varlığıdır. İkinci ilkeyse, merkezi otorite iktidarının yerini daha yerel ve karşılıklılık ilkesi üzerinde yükselen bir yönetim anlayışının almasıdır. Bu çerçevede, hem ekonomik hem de siyasal anlamda çoğulculuk sağlanacak ve yerel toplulukların kendi kendilerini yönetmeleri mümkün olabilecektir. Hirst'e göre, bu tür bir toplum ve devlet kurgusu günümüzün ekonomik, toplumsal ve siyasal yapılarında önemli değişikliklere gidilmesini gerektirmektedir. Öncelikli olarak, devletin birtakım hakemlik rolleri dışındaki işlevlerini gönüllü kuruluşlara devretmesi gerekmektedir. Merkezi otoritenin iktidarının bölgesel ve yerel yönetimlere devredilmesi demokratikleşme ve çoğulculuğa yönelik bir adım olacaktır. Böylece, hem ekonomik hem de toplumsal anlamda bir çoğulculuk ve demokratikleşme gerçekleştirilebilecektir. Eonomik anlamda liberal ve

Keynesçi çözümleri reddetme iddasında olan bir yaklaşım olarak Hirst'in modeli, minimal devlet anlayışına dayanmaktadır. Ancak Hirst, devletin yerine doğrudan piyasayı koymayı da reddetmektedir. Diğer bir anlatımla, toplumsal yapının taşıyıcı gücü olma görevi üçüncü sektöre, yani birincil amacı kar olmayan, karşılıklılık ve gönüllülük temelinde oluşturulan, birliklere verilmektedir. Bölgesel ölçekte firmalar arasında işbirliği ağlarının hakim olduğu, güvene ve eşgüdümeye dayanan, küçük ölçekli girişimciliğin desteklediği adem-i merkeziyetçi bir ekonomi anlayışı, devletin ekonomik alandaki etkinliğini de en aza indirecek bir yapıyı yaratabilecektir.

Bu anlayışa benzer bir diğer üçüncü yol kurgusu, Cohen ve Joel'in (1992) çalışmalarında da bulunabilir. Bu yaklaşımı Hirst'inkinden ayıran temel özellik, Hirst'in tersine, Cohen ve Joel'in, devletin birlik demokrasisini güçlendirmede stratejik bir konumu olduğunu savunup, minimal devlet görüşünü reddetmesidir. Devletin sürece katılımı, birlik demokrasisinin kurulmasının ve yaşatılmasının ön koşuludur. Cohen ve Joel'e göre, birliklerin kaynağı olan sivil toplum alanı, iddia edildiği gibi tarafız, siyasi olmayan ve eşitliklerin alanı değildir. Bu nedenle, belli ölçülerde düzenlenmesi gereken bir alandır. Devlet bu alandaki gereksiz parçalanmaları ve sürtüşmeleri önlemek ve de daha önemlisi güçsüz grupları güçlendirip, katılımlarını sağlamaktan sorumlu olmalıdır. Ancak sonuçta, Cohen ve Joel de, Hirst gibi, eski Keynesçi devlet anlayışına dönüşü önermemekte, nihayi çözümü sivil toplum içinde görmektedir.

Putnam'ın (1993) çalışması siyasal olarak daha tutucu bir çerçeve ve kaygının ürünü olmakla birlikte, gerek Hirst gerekse de Cohen ve Joel'in çalışmalarıyla önemli paralellikler göstermektedir. Ancak bu çalışmalardan farklı olarak, ampirik bir temel üzerine kurulmuştur. Putnam'ın temel tezi güçlü sivil toplum ile sağlıklı bir ekonomi ve demokrasi arasında doğrudan ilişki olduğu yönündedir ve bu tezini son dönemin ekonomik koşullarına uyum gösteren Kuzey İtalya ile bu konuda başarısız kalan Güney İtalya arasındaki farkın neden kaynaklandığı sorusu çerçevesinde sınamaktadır. Putnam'a göre, bu sorunun yanıtı, Kuzey İtalya'nın güçlü bir 'toplumsal sermayeye' sahip olmasında yatmaktadır. Son dönemde sıkça kullanılan toplumsal sermaye kavramı, bir dizi başka özellik yanında, kendi kendini yönetebilme yetisine, otoriteden çok işbirliği ve yatay ilişkilere, gönüllü toplumsal aktivitelerin sıklığına, katılım ve benzeri değerlerin kullanımına karşılık gelmektedir. Geçmişin şehir devletleri geleneğinin üzerinde yükselen Kuzey İtalya, Güney İtalya'nın tersine, son dönemin yarışmacı ekonomik koşulları karşısında sahip olduğu toplumsal sermayeyi harekete geçirerek başarılı olabilmıştır.

Putnam'a göre, bu tür bir toplumsal sermayeye sahip olmak sadece ekonomik başarının değil aynı zamanda iyi bir devlet ve demokrasinin de ön şartı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kısaca özetlemek gerekirse, refah devletinin krizi ve onu izleyen neo-liberal politikaların yarattığı toplumsal hoşnutsuzluk, sosyalist bloğun çöküşünün de katkısıyla, özellikle solda yeni arayışlar ortaya çıkartmıştır. Bu arayışların bir kısmı, devlet ve piyasa arasında bir yol aramaya yönelmiş; bu da beraberinde sivil toplum temelli çözümlenmeleri gündeme getirmiştir. Yukarıda özetlediğimiz yaklaşımlar büyük ölçüde bu tür bir anlayışı temsil etmektedirler. Aşağıda daha ayrıntılı olarak değerlendireceğimiz Giddens'in yaklaşımını da bu yaklaşımlarla aynı gruba dahil etmek yerinde olacaktır. Giddens, sivil toplumun güçlendirilmesine yönelik olarak önerdiği stratejinin ana öğelerini şu başlıklar altında özetlemektedir (Giddens 1998):

- Devlet ve sivil toplum işbirliğinin geliştirilmesi,
- Toplulukların inisiyatif verilerek güçlendirilmesi,
- Kar amacı gütmeyen üçüncü sektörün süreçte dahil edilmesi,
- Yerel kamusal alanın korunması,
- Topluluk temelli suçtan ve şiddetten korunma,
- Demokratik aile.

Bu tür bir yaklaşımın gerisinde, devletle sivil toplum arasındaki ilişkinin birbirlerini dengeleyecek biçimde kurulması kaygısı vardır. Geçmişte devletin aşırı gelişmişliği sivil toplumu zayıflatmıştır. Giddens'in anlatımıyla, küreselleşme sürecinin yerelleşme yönünde yarattığı baskı geçmişteki biçimiyle olmasa da yerel sivil toplumun yeniden inşa edilmesine fırsat sağlamaktadır. Kuşkusuz yeni yapılanmalar geleneksel cemat anlayışının canlandırılması anlamına gelmemektedir. Yeni konular ve kaygılar etrafında yerel toplulukların inşa edilmesi mümkündür. Bu tür bir sivil toplumu yeniden yapılandırma projesinin kendi başına inşa edilemeyeceği açıktır. Bu noktada devletin yapıcı bir biçimde, fırsatlar sağlayarak bu sürece yardımcı olması gerekmektedir. Yerel topluluklara yeni alanlar açıp, inisiyatifler vererek, kaybedilmiş yerel topluluk bilincinin yeniden kazanılması mümkündür.

Bu süreçte sorumluluk sadece devlete düşmemektedir. Üçüncü sektör olarak adlandırılan gönüllü ve kar amacı gütmeyen kurumların da harekete geçmesi ya da geçirilmesi gerekmektedir. Devletin dışında gelişen ve gönüllülük temelinde hareket eden bu tür kuruluşların İkinci Dünya Savaşı sonrasında önemli gelişme gösterdiğini belirten Giddens, bu tür örgütlenmelerin genellikle orta sınıflarla sınırlı kaldığını da vurgulamaktadır. Sivil toplum bilincinin çalışan sınıflar içinde de canlandırılması gerekmektedir. Özellikle endüstrileşme sürecinin yarattığı çöküntü alanlarında sivil toplum bilincinin ekonomik kalkınma programları ile bütünleştirilerek yaratılması, son

dönemde yaşanan gelişmelerden en olumsuz şekilde etkilenen bu grupları tekrar toplumsal yaşamın bir parçası haline getirebilmek açısından da önemlidir. Böyle bir yenilenmenin gerçekleştirilmesinde hem özel sektöre hem de devlete önemli sorumluluklar düşmektedir. Özel sektör girişimciliğinin bu alanların canlandırılmasına yapabileceği katkılar konusunda örnekler veren Giddens, özel girişimlerin devlet tarafından da desteklenmesinin başarı açısından gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Çöküntü alanlarında yapılacak devlet yatırımlarının yanısıra bu alanlarda girişimcilere sağlanacak kredi ve diğer olanaklar, söz konusu alanların kaderlerinin değiştirilmesinde etkili olacaktır. Öte yandan, bu tür öncelikli alanlara yapılacak eğitim yatırımlarının da önemi vurgulanmaktadır.

Sivil toplumun güçlendirilmesinde özen gösterilmesi gereken bir diğer boyut da yerel kamusal alanların korunmasıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, devlet sosyalizminin hakim olduğu ülkelerde devletin bu tür alanları ortadan kaldırdığı, bunun ise bu toplumlarda yerel sivil toplulukların yok olmasına neden olduğu eleştirisi üçüncü yol yaklaşımı tarafından yapılmaktadır. Sivil toplumun varlığı büyük ölçüde yerel kamusal alanların varlığına bağlanmakta; bu çerçevede de sivil toplumu güçlendirmeyi hedefleyen bir anlayışın, yerel kamusal alanlar olan iletişim araçları, tartışma ortamları yanısıra fiziksel anlamda da sosyal etkileşime olanak sağlayacak mekanların korunması ve yenilerinin yaratılması için fikir geliştirmesi beklenir. Parklardan, caddelere, müzelerden, kütüphanelere bu tür ortak mekanların desteklenmesi sivil toplumu güçlendirmeye yönelik stratejinin önemli bir aracı olarak görülmelidir.

Yerel toplulukları güçlendirmenin bir başka boyutu da, toplulukların kendilerini suç ve şiddet karşısında korumalarıdır. Giddens, bu noktada da, geleneksel yerel topluluk anlayışının çözümlüşünün yarattığı olumsuzluklara işaret etmekte; bazı araştırmalara referansla, yüz yüze ilişkilerin çözümlüşünün, suç ve şiddeti artıran bir unsur olarak ortaya çıktığını ve bununla yerel toplulukları güvensiz ve kendi içine kapanık hale getirdiğini belirtmektedir. Bu tür bir olumsuzluk, yerel düzeyde insanların parklar, caddeler ve benzeri türden kamusal alanları kullanmasını sınırlamakta, evlerine kapanmalarına yol açmakta, sonuç ise yerel kamusal alanın ve topluluk anlayışının daha da zayıflaması olmaktadır. Böyle bir ortamda suç ve şiddetin önüne geçmeye yönelik polisiye tedbirler ise, bu kuruluşların yerel topluluklarla ilişkisinin zayıflığı nedeniyle başarılı olamamaktadır. Yapılması gereken, bu kuruluşların yerel topluluklarla bir şekilde ortak çalışmasıdır. Ancak bu tür tedbirlerin yeterli olmadığı, suç ve şiddete yol açan nedenler ortadan kaldırılmadığı sürece bu tür önlemlerin geçici olacağı görüşünden hareketle Giddens, daha kalıcı çözümlerin ancak işsizlik, kentsel çöküntü ve benzeri sorunların ortadan kaldırılması ile gerçekleşebileceğini; bunun ise ancak devlet, özel sektör ve yerel toplulukların işbirliği ile olanaklı olacağını vurgulamaktadır.

Bu tür bir işbirliği ve yönetim anlayışı sadece çöküntü alanlarından kaynaklanan suç ve siddet olaylarının ortadan kaldırılmasına yönelik değildir. Sivil toplum ve işçevreleri arasında yakın bir ilişkinin kurulmasının, her iki kesimi de besleyen bir içerik taşıdığı son yıllarda yaygınlık kazanan bir görüştür. Tüm kentsel yönetim kurgusu bu kaygının bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme sürecinin ulus devletleri zayıflattığı bir dönemde, kentler bir kez daha anlamlı birer ekonomik birim olarak yeni kimlikler kazanmaktadır. Ancak bu kent kurgusu, basitçe yöneten ve yönetilenler çerçevesinde tanımlanamaz. Yarışmacı bir ortamda kentlerin kendilerine yer bulabilmelerinin ön şartı tüm kaynaklarını harekete geçirebilmeleridir. Bu ise, kentsel yaşamın birer parçası olan her kesimin belli bir güven ve karşılıklılık çerçevesinde bir araya gelmesini gerektirmektedir. Kamu-özel sektör ve gönüllü kuruluşlar üçgeni çerçevesinde kurulacak ittifaklar, bir yandan kentlerin küresel bir ekonomide daha iyi yerler edinmesini sağlarken diğer yandan da daha demokratik bir kent yaşamının oluşturulmasına olanak sağlayacaktır. Son yıllarda, başta İngiltere olmak üzere bir çok gelişmiş ülke kentlerinin gelişmeye yönelik stratejilerine de hakim olan bu görüştür. Üçüncü yol yaklaşımı da bu perspektifi, siyasal dengeleri devletten sivil topluma kaydırıldığı gerekçesiyle desteklemektedir.

Kuşkusuz bu tür bir yeni yapılanma geçmiştekenden oldukça farklı bir yönetim felsefesini temsil etmektedir. Kuramsal düzeyde varsayılan devlet, kapitalist girişimciler ve yerel topluluklar etrafında oluşan bir ittifak ve bu temelde oluşacak bir çoğulculuktur. Ancak yönetim örneklerinin bir çoğunda ortaya çıkan durum bu varsayımın gerçekçi olmadığı yönündedir. Kamu-özel işbirliği kavramının varsaydığı güç birliği devlet ve girişimciler arasında yaygın biçimde gerçekleşmektedir. Bir çok durumda yerel toplulukların bu tür koalisyonlar içinde temsil edilmesi ya gerçekleşmemekte ya da sembolik düzeyde kalmaktadır (Lovering, 1995).

Bu çerçevede temsiliyet kanalları ve biçimleri hızlı bir değişime uğramaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse, yerel yönetim yapıları daha çok örgütlü çıkarların temsiliyetine duyarlı bir kurguya sahiptir. İşveren dernekleri ve odaları ve benzeri türden örgütlenmeler çoğu durumda yönetim yapılarının meşru üyeleri haline gelmektedir. Aynı tür bir temsiliyet biçimi yerel topluluklar için de geçerlidir. Yönetim yapılarına çoğunlukla örgütlü gruplar ulaşabilmektedirler. Diğer bir anlatımla, yeni yapılanma bireysel bir katılımdan çok, yerel düzeyde korporatist bir temsiliyet yapısını öngörmektedir. Bu tür bir oluşumun en çarpıcı olumsuz özelliği örgütsüz grupları tamamıyla dışlayıcı olmasıdır.

Yerel yönetim yapılarındaki ve temsiliyet kanallarındaki değişim az gelişmiş ülkelerin kentleri dikkate alındığında daha az çarpıcıdır. Çünkü, yukarıda da değindiğimiz gibi, bu ülkelerde kentsel süreçlerin belirlenmesinde yerel topluluklar büyük ölçüde kendi sorunlarını çözerken,

kurumsal olarak tanımlanmamış olsa da yönetim yapılarının bir parçası haline çok önceden gelmişlerdi. Bu nedenle, günümüzde gelişmiş ülkelerde yaygın hale gelen yönetim anlayışı ve modellerinin prototipleri çok daha önce az gelişmiş ülkelerde ortaya çıkmıştı. (Yerel) devletin etrafında gelişen patronaj ilişkileri ve bu çerçevede yerel toplulukları saran siyasal ağlar, ne derece demokratik oldukları tartışmalı olsa da, kamu-özel işbirliğinin ve de yerel toplulukların katılımının özgün bir ifadesi olmuştur. Bununla birlikte yeni yapılanmanın bu ülkelerdeki katılım kanalları açısından daha olumlu bir durum yarattığını söyleyebilmek zordur. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, kentsel süreçlere katılım bu ülkelerde çoğulcu bir nitelikten çok patronaj ilişkilerine dayanmaktadır. Yeni eğilimler ise bu durumu ortadan kaldırmak ya da zayıflatmaktan çok daha dinamik bir hale getirmiş, söz konusu ağlara yeni ve daha güçlü aktörlerin eklenmesine yol açmıştır. Daha da önemlisi, yönetim anlayışı çoğu durumda bu tür yapılanmalara meşruiyet kazandırmaya başlamıştır¹⁰.

Son dönemde bu tür gelişmelerden duyulan rahatsızlığın da bir sonucu olarak değerlendirilebilecek bir takım yukarıdan aşağı kurgulanmış yerel iktidar yapılarının çoğulcullaştırılmasına yönelik girişimlerin varlığından söz edilebilir. Bir çok ülkede Birleşmiş Milletler'in de desteğiyle kurulan Yerel Gündem 21 süreçleri bu tür bir çabanın ürünüdür. Bu çabaların mevcut iktidar yapılarını sorgulayıcı bir nitelik mi taşıyacağı yoksa bu yapıların parçası haline mi geleceğini söyleyebilmek şu an için mümkün görünmemektedir. Ancak açık olan mevcut halleriyle yerel toplumsal yapıların çoğulculuktan uzak olduğu ve bu anlamda da yerelleşmenin demokratikleşmek anlamına gelmediğidir.

DİPNOTLAR

¹ Gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkelerin kentsel deneyimlerini karşılaştırırken, tüm ülke deneyimlerini içermenin mümkün olmadığı gerçeğine dikkat çekmek istiyoruz Burada yapmak istediğimiz bir dizi gelişmiş ülke ile az gelişmiş ülkeyi karşılaştırmaktır. Az gelişmiş ülkeler derken, daha çok Türkiye'yi de içerecek biçimde Güney Avrupa ve Latin Amerika ülkelerinin özellikle ithal ikameciliğe yönelmiş olanlarını değerlendirmemize dahil ediyoruz. Gelişmiş ülkelere ilişkin olarak ise, Kuzey Amerika, İngiltere ve Kıta Avrupa'sı ülkelerinin deneyimlerini kaba hatlarıyla ele alacağız.

² Ancak bu aktarımın ne miktarda, hangi alanlarda ve hangi sınıfların ve katmanların lehine kullanılacağı da siyasal mücadeleler tarafından belirlenmiştir. Bu nedenle çevrimler arasındaki sermaye transferi, Harvey'in çoğu durumda varsaydığı aksine, otomatik değildir. Aslında gelişmiş ülkeler arasındaki farklı refah devleti uygulamalarının gerisinde de bu mücadelelerin farklılığı vardır.

³ Yerel devletin gelişmiş ülkelerde birlikte tüketim alanına kapsamlı müdahalesi üretim sürecine herhangi bir katkı yapmadığı anlamına gelmemektedir. Yerel devlet emeğin yeniden üretimine yaptığı katkının dolaylı olarak üretim sürecine yaptığı katkıları yanında, altyapı ve benzeri olanakları sunarak sermayeye doğrudan da destek vermektedir. Ancak bu dönemde asıl ön plana çıkan işlev emeğin yeniden üretimine ilişkindir.

⁴ Bu tür bir katılımın çoğu durumda patronaj ilişkilerine dayanıyor olması, vatandaşlık temelli bir katılım modelinin yani çoğulculuğun gelişmesinin önünde de ciddi bir engel olarak görülmektedir (Tekeli, 1994).

⁵ Gelişmiş kapitalist ülkelerde yerel birimlerin yarışmacılığı yönelmesi kendi insiyatiflerinden çok merkezi yönetimler tarafından empoze edilen politikalar olmuştur. Bir çok yerel yönetim uzun süre bu dayatmalara karşı tavır almıştır. Merkezi yönetimlerin en önemli yaptırım araçlarından birisi yarışmacı stratejiye direnen yerel birimlere kaynak aktarımını sınırlamak olmuştur (Gelişmiş ülke kentlerinde yerelci stratejilerin bir eleştirisi Lovering, 1995 de bulunabilir.)

⁶ Bu değerlendirmelerin ilginç bir yönüyle, bu tür bir devlet sivil toplum ilişkisi kavrayışının, yeni sağ, yapısalılık sonrası sol ve üçüncü yol çevrelerinin ortak bir değerlendirmesi niteliğini taşımasıdır.

⁷ Castells eski bir yapısalıcı Marxist olarak, daha önceki yaklaşımının da kapsamlı bir eleştirisini sunmaktadır. Bu eleştiri aynı zamanda Marxist kent çözümlemesi ve alternatif bir kent vizyonunun da eleştirisi olması nedeniyle önemlidir. Castells'in Marxist bakış açısına en dikkate değer eleştirisi, sivil toplum alanının ihmal edilmesidir (Castells 1983).

⁸ Bu tür bir belirsizliğin en çarpıcı biçimde görülebileceği yer Giddens'in çalışmalarıdır. Giddens'in bir çok önerisi kendi içinde çelişkilerle doludur. Örneğin bir yandan geleneksel yerel toplulukları yeniden canlandırmayı önerirken, diğer yandan bu tür bir konumun ne derece tutucu olduğuna işaret etmektedir. Aynı türden ikircikli tavırlar Giddens'in üçüncü yol projesinin tamamına hakimdir.

⁹ Yaklaşımlar arasındaki önemli bir ayrım noktası yerel sivil topluma ve devlete karşı takınılan tavidir. Yapısalılık sonrası çerçeveden bakanlar Foulcault'u izleyerek devlete ve geleneksel topluluklara şüpheci yaklaşırken (Young 1990, Philips 1994), bir diğer kesim bu konuda hem devleti hem de yerel toplulukları önemseyen bir bakış açısına sahiptir. Giddens yer yer yapısalılık sonrası bakış

açılarının uyarılarını farkında görünmekle birlikte bu ikinci görüşe daha yakındır. İngiltere de İşçi Partisinin kentlere ilişkin politikalarında da ikinci anlayışın derin izleri vardır. Ancak bu iki yaklaşımı bir araya getiren nokta, her ikisinin de kentsel yaşamın demokratikleştirilmesinin kapitalist toplumsal ilişkiler içinde mümkün ve de kaçınılmaz olduğu öngörüsüdür.

¹⁰ Kentlerin sermaye birikimi açısından önemli hale gelişi ve bu sürece eşlik eden neo-liberal söylemle eklemlendiğinde ise bu tür koalisyonlar geçmiştekenden çok daha yoğun biçimde kenti rant elde etmenin meşru aracı olarak kullanmaya başlamışlardır.

KAYNAKLAR

Castells, M. (1993) *The City and the Grassroots*, Arnold: Londra

Cochrane, A. (1993), *Whatever Happened to Local Government*, Buckingham: Open University Press.

Cohen, J. ve Joel, R. (1992) 'Secondary Associations and Democratic Governance', *Politics and Society*, Vol. 20, n. 4, ss. 393-472

Cockburn, C. (1977), *Local State*, Londra: Pluto.

Giddens, A. (1994), *Between Left and Right*, Cambridge: Polity.

Giddens, A (1998) *Third Way*, Cambridge: Polity

Friedmann, J. (1998) 'The New Political Economy of Planning: the rise of civil society'. M. Douglas ve J. Friedmann, (der.) *Cities for Citizens*. Londra: Wiley, içinde.

Goodwin, M. ve J. Painter (1996), "Local Governance, Crisis of Fordism and the Changing Geographies of Regulation", *Transaction of the Institute of British Geographers*, 21, 18-47.

Güler, B. A. (1999), 'Yerelin Ulusaşırı Anlamı', *İktisat*, s.388, ss. 40-44

Harvey, D. (1985), *Urbanisation of Capital*, Baltimore: John Hopkins University Press.

Harvey, D. (1989), "From Managerialism to Urban Entrepreneurialism: the transformation of urban governance", *Geografisker Annaler*, 71B, 3-17.

Hirst, P. (1995) 'Can Secondary Associations Enhance Democratic Governance' E. O. Wright (ed.) *Associations and Democracy*, Verso: Londra içinde.

Lovering (1995) 'Creating Discourse rather than Jobs: the Crisis of the Cities and the Transition Fantasies of Intellectuals and Policy Makers', Healy, P. ve diğer. (der.) *Managing Cities: the New Urban Context*, içinde, Londra: Wiley.

Mayer, M. (1994), "Post-Fordist City Politics", A. Amin (der.) *Post-Fordism: A Reader* içinde, Oxford: Blackwell. yönetim

Putnam, R. (1993) *Making Democracy Work*, Princeton University Press: Princeton.

Roberts, B. (1995), *The Making of Citizens: cities of peasants revisited*, Londra: Arnold.

Sassen, S. (1991), *The Global City: New York, London, Tokyo*, Princeton NJ: Princeton University Press.

Scott, J. (1998) *Seeing Like a State*. New Haven: Yale University Press.

Storker, G. (2000), *The New Politics of British Local Government*, Londra: Macmillan.

Şengül, H. T. (2000), 'Devlet ve Kent Mekanı', *İktisat Dergisi*, s. 404, ss. 45-56

Şengül, H. T. (2001), *Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar*, İstanbul: Wald Demokrasi Kitaplığı.

Tekeli, İ. (1994), "The patron-client relationship, land-rent economy and the experience of 'urbanisation without citizens'", S. J. Neary et.al. (eds) *The Urban Experience* içinde, Londra: E and Fn Spons.

Tekeli, İ. (1996b), "Bir Demokrasi Projesi Olarak Yerel Habitatlar", *Ada, Kentliyim*, 8,

Thornley, A. (1991) *Urban Planning under Thatcherism*. Londra: Routledge.

Young, I. M. (1990) *Justice and the Politics of Difference*. New Jersey: Princeton University Press.